

NAZAR KUDŁA

Lwowski Państwowy Uniwersytet Agrarny

ROZWÓJ DORADZTWA ROLNICZEGO NA UKRAINIE I MOŻLIWOŚCI WYKORZYSTANIA POLSKICH DOŚWIADCZEŃ

1. Wstęp

Zmiany społeczno-gospodarcze w Ukrainie obejmują wszystkie działy i gałęzie gospodarki oraz dotyczą wszystkich grup społecznych. Po latach gospodarki centralnej i planowej, w której dominowała własność państwowa i spółdzielcza, zaczęły funkcjonować prywatne podmioty gospodarcze (powstałe w wyniku prywatyzacji, jak i nowe jednostki). Jednakże niezależnie od sposobu powstania odczuwają w trudności w działaniu, jako efekt zachodzących zmian i związanej z nimi nieustabilizowanej sytuacji, a jednocześnie jako nieznajomość przez przedsiębiorców warunków działania i zarządzania w gospodarce rynkowej oraz braku systemu informacji o otoczeniu, więzach podmiotów i instytucji. Sytuacja taka dotyczy w dużym stopniu rolnictwa i rolników, którzy – tak jak w innych krajach – potrzebują pomocy doradczej, edukacyjnej i informacyjnej, dotyczącej sposobu działania i dostosowania się do istniejących warunków. Biorąc za podstawę zapotrzebowanie działania służb doradczych w niniejszym artykule przedstawiono ich funkcjonowanie w Ukrainie na tle zachodzących procesów transformacji rolnictwa i jego otoczenia, a jednocześnie wskazano na możliwość wykorzystania doświadczeń polskich w tym zakresie. Praca ma charakter poznawczy, ale z możliwościami aplikacji w rolnictwie ukraińskim. Przygotowanie jej oparto na referowaniu rozwiązań prawnych dotyczących rolnictwa oraz szerokiego przeglądu prasy (łącznie z internetem) oraz obserwacji własnych.

2. Transformacja rolnictwa ukraińskiego i jego otoczenia

Transformacja gospodarki Ukrainy spowodowała duże zmiany w funkcjonowaniu rolnictwa ukraińskiego i jego otoczenia. Za czasów nakazowo-administracyjnego systemu głównymi strukturami gospodarczymi na wsi były „kolgospy”

i „radgospy” (rolnicze spółdzielnie produkcyjne i państwowe gospodarstwa rolne). Zatrudniały one specjalistów z różnych potrzebnych dziedzin, którzy zaangażowani byli w procesy podejmowania decyzji i nadzorowania wykonywanych prac w tych przedsiębiorstwach. Struktury tych przedsiębiorstw były wysoce scentralizowane, a większość ich pracowników było tylko wykonawcami. Jednocześnie istniały struktury zewnętrzne, z którymi przedsiębiorstwa miały stałe powiązanie, o prawie niezmiennym otoczeniu, na co wpływ miał istniejący ustrój i brak systemu motywacyjnego.

W okresie ostatnich 5 lat ukraińskie rolnictwo przeszło mnóstwo przemian organizacyjnych. W rezultacie realizacji podstawowych tez rozporządzenia Prezydenta Ukrainy z 3 grudnia 1999 roku *„O pilnych środkach reformowania ekonomiki sektora agrarnego”* faktycznie wszystkie kolektywne rolnicze przedsiębiorstwa zostały przekształcone w nowe organizacyjno-prawne formy gospodarowania na zasadach prywatnej własności ziemi i majątku. Taka możliwość dała szansę rolnikom stworzenia prywatnych gospodarstw, oddanie swojej ziemi w dzierżawę lub jej sprzedanie, podarowanie, czy wymianę. Według stanu na 01.01.2003 r. zreorganizowano 11 272 kolektywnych gospodarstw rolniczych. Na podstawie istniejących aktów prawnych (na ich bazie) stworzono 15 700 gospodarstw utworzonych na zasadach prywatnej własności ziemi i majątku, towarzystwa z ograniczoną odpowiedzialnością, które z 43 000 farmerów oraz ponad 500 000 osobistych gospodarstw pomocniczych (małych gospodarstw rolnych) stworzyły instytucjonalną podstawę prywatnej gospodarki na wsi [Extension 2004]. Ten okres przemian miał pewne osobliwości:

- po pierwsze, o więcej niż 40% wzrosła liczba podmiotów gospodarczych, których nowi właściciele sami decydowali o swojej działalności i mogli podejmować decyzje;
- po drugie u 30% przedsiębiorstw zmiana organizacyjno-prawnej formy gospodarowania spowodowała zmianę kierownictwa, które nie potrafiło dostosować się do funkcjonowania i kierowania nowymi strukturami gospodarczymi w warunkach tworzącej się gospodarki rynkowej;
- po trzecie, udział kwalifikowanych specjalistów rolnictwa w nowo utworzonych przedsiębiorstwach jest niewielki i wynosi około 9% ogólnej liczby rolników;
- po czwarte, w warunkach ograniczonych zasobów materialnych, technicznych, finansowych oraz niedostatku innych środków, a także niedostatecznego rozwinięcia infrastruktury w rolnictwie rolnicy - właściciele gospodarstw rolnych potrzebują podwyższenia poziomu wiedzy dotyczącej funkcjonowania agrobiznesu i zarządzania gospodarstwem, dostępu do informacji rynkowych, dostępu do informacji z zakresu postępu w technologiach produkcji rolniczej, marketingu produktów rolnych itp.;

- po piąte, powstanie faktycznych właścicieli – gospodarzy ziemi i majątku zwiększyło ich zainteresowanie i odpowiedzialność za końcowe rezultaty gospodarczej działalności.

W poprzednim ustroju odłączony od własności producent nie miał wystarczającej motywacji do szukania informacji. Motywacja pojawiła się wtedy, kiedy byli pracownicy wykonawczy stali się właścicielami środków produkcji i tym samym otrzymali prawo, a równocześnie obowiązek, do podejmowania decyzji związanych z samodzielnym prowadzeniem działalności gospodarczej. Tymczasem w okresie przejściowym do rynkowych stosunków, wraz z zaprzestaniem funkcjonowania dotychczasowego systemu, nastąpiło także zaprzestanie działania istniejącej struktury informacyjno-konsultacyjnej. W wyniku tego dokonała się demonopolizacja informacyjnej przestrzeni, która dodatkowo utrudnia proces podejmowania decyzji, zwłaszcza przez rolników.

Z utratą partnerskich stosunków byłych partnerów i powstaniem dużej liczby nowych przedsiębiorstw, jedną z głównych przeszkód – gospodarowania, podejmowania decyzji, wprowadzania zmian i innowacji itp. – stała się bariera informacyjna. Potęguje ją to, że rolnicy nie mają potrzebnej i niezbędnej podstawowej wiedzy dotyczącej funkcjonowania biznesu (także małego) oraz doświadczenia w funkcjonowaniu w warunkach dopiero tworzącego się cywilizowanego otoczenia rynkowego. W wyniku tego miliony rolników zostało pozostawionych samych ze swoimi problemami. Czują się zagubieni i brakuje im szerszego obiektywnego widzenia problemów. Ich problemy i podejmowane działania dotyczą spraw prostych: skąd wziąć pieniądze żeby wynająć ciągnik, kombajn, siewnik, zakupić nawozy, paliwo, środki ochrony roślin.

3. Doradztwo rolnicze na Ukrainie

Zmiany, jakie zachodzą w strukturze agrarnej oraz reformy administracyjne wymagają adekwatnych działań ze strony państwa dla zapewnienia warunków umacniania rolnictwa prywatnego i prywatnej własności ziemi przez utworzenie sieci ośrodków doradztwa rolniczego. Takie ośrodki miały na początku dawać bezpłatnie konkretne porady, dostarczać informacje rynkowe i podwyższać poziom wiedzy i praktycznych umiejętności rolników i mieszkańców wsi, odpowiednio do ich potrzeb. Taka działalność ma sprzyjać podwyższeniu dochodów zarówno rolników, jak i ludności wiejskiej.

Odpowiednio do potrzeb była przygotowana i zatwierdzona koncepcja tworzenia i rozwoju sieci doradczych rolniczych służb w Ukrainie, (wspólne rozporządzenie Ministerstwa Rolnictwa Ukrainy, Ukraińskiej Akademii Agrarnych Nauk oraz Narodowego Agrarnego Uniwersytetu Nr 114/36/165 z dnia 25 kwietnia 2001 r.). *Doradztwo określono jak jeden z instrumentów polityki rolnej państwa, powołany*

w celu wspierania rozwoju rynkowej ekonomiki na obszarach wiejskich, podwyższenia poziomu dochodów rolników i dobrobytu ludności wiejskiej.

Po raz pierwszy doradztwo rolnicze wspomina się w Ustawie Ukrainy „O stymulowaniu rozwoju rolnictwa w latach 2001-2004”, gdzie w artykule 2 zaznaczono, że do priorytetowych kierunków rozwoju rolnictwa zalicza się wspieranie rozwoju sieci służb doradztwa rolniczego. Oprócz tego Rozporządzenie Prezydenta Ukrainy. Nr 170 „O dodatkowych przedsięwzięciach służących rozwiązywaniu socjalnych problemów na wsi i dalszemu rozwojowi sektora agrarnego” – obowiązujące od 21 lutego 2002 r., a także rozporządzenie Nr 216 „O przedsięwzięciach dotyczących czarnorynkowych operacji gospodarczych na Ukrainie w latach 2002-2004” – obowiązujące od 5 marca 2002 r., przewidują działania dotyczące rozwoju obszarów wiejskich z wykorzystaniem sieci służb doradztwa rolniczego, świadczącego usługi doradcze, informacyjne i pomoc prawną dla producentów rolnych [Extension 2004]. Ponadto pod obrady Sejmu (Werchownej Rady) wniesione zostały przez Radę Ministrów i posłów projekty ustaw dotyczące uregulowania działalności doradztwa rolniczego:

- Nr 1151 – „O rolniczej doradczej działalności”,
- Nr 1151-d – „O rolniczej doradczej działalności”,
- Nr 1151-1 – „O agrarnej doradczej służbie”.

25 listopada 2003 r. Werchowna Rada przyjęła w pierwszym czytaniu projekt ustawy Nr 3553 „O rolniczej działalności doradczej”, w której sformułowane zostały cele i zadania doradztwa rolniczego, „... rolnicza działalność doradcza – połączenie działań i środków ukierunkowanych na zaspokojenie potrzeb rolników i mieszkańców wsi w podwyższeniu poziomu wiedzy, podwyższaniu praktycznych umiejętności rentownego gospodarowania, polepszaniu dobrobytu i rozwoju socjalnej sfery wsi”.

Zgodnie z ustawą doradztwo rolnicze ma szeroko nakreślone działania. Dla przygotowania takiej ustawy należało szczegółowo zapoznać się z doświadczeniami krajów o podobnej strukturze rolnictwa, w których rolnicy korzystają z usług doradztwa rolniczego opłacanego przez państwo, w których doradztwo aktywnie funkcjonuje i realizuje politykę państwa wobec wsi i rolnictwa. Ze względu na strukturę agrarną ukraińskie rolnictwo stało się bardzo podobne do rolnictwa polskiego, gdzie funkcjonują zarówno małe jak i duże gospodarstwa zmierzające do specjalizacji produkcji. Polskie doradztwo nie oferuje pomocy w sferze socjalnej, bo tymi problemami zajmują się samorządy terytorialne. Z porównania zadań doradztwa rolniczego wnioskować można o szerokim zakresie doradztwa rolniczego, w tym wkraczającego w obszary rozwoju społecznego i pomocy instytucjonalnej państwa, co przedstawione zostało w tabeli 1.

Tabela 1

Porównanie zadań ukraińskiego i polskiego doradztwa rolniczego

Ukraina – projekt ustawy	Polska – WODR
• podwyższenie poziomu wiedzy i udoskonalenia praktycznych umiejętności (nawyków) rolników i mieszkańców wsi; • świadczenie rolnikom i mieszkańcom wsi usług doradczych z zakresu zarządzania i marketingu, stosowania współczesnych technologii oraz rozwoju socjalnej sfery wsi; • świadczenie rolnikom i mieszkańcom wsi praktycznej pomocy w opracowaniu kierunków rentownego gospodarowania w warunkach ekonomiki rynkowej; • rozpowszechnianie i wprowadzenie do produkcji nowoczesnych osiągnięć nauki, techniki i technologii.	• udzielanie pomocy doradczej rolnikom i członkom ich rodzin oraz społeczności wiejskiej w podwyższaniu poziomu ich życia poprzez wzrost dochodów z działalności gospodarczej w rolnictwie i jego otoczeniu; • dostosowanie rolnictwa i wsi do integracji z Unią Europejską; • promowanie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich i ochrony naturalnych zasobów środowiska w dłuższej perspektywie czasu; • realizacja zadań wynikających z polityki państwa wobec rolnictwa.

Twórcy idei stworzenia jedynej informacyjno-doradczej służby dla wiejskich producentów na Ukrainie starają się przenieść na narodowy grunt najlepsze doświadczenia z pracy odpowiednich służb doradczych rozwiniętych krajów. Problem w tym, że przy braku stabilnego finansowania instytucji państwowych (w tym państwowego doradztwa rolniczego) nie wystarcza zasobów materialnych i kadrowych ażeby objąć doradztwem rolniczym i działaniami informacyjnymi wszystkie dziedziny rolnictwa i wszystkich producentów w sektorze rolnictwa. Dodatkowe utrudnienie wynika z sytuacji, że w warunkach nieukończonych a dopiero rozwijającej się gospodarki rynkowej nie zawsze udaje się kojarzenie w jednej strukturze interesów różnych konkurencyjnych podmiotów i osób je prowadzących, o zróżnicowanej strukturze wykształcenia i doświadczenia z rolnictwem. Z własnych obliczeń autora wynika, że 26% farmerów nie ma wyższego lub średniego wykształcenia rolniczego. Spośród pracujących w rolnictwie specjalistów z wykształceniem rolniczym (agronomów 25%, inżynierów – 24%,

księgowych i ekonomistów – 14%, zootechników i lekarzy weterynarii – 7%). 50% z nich wyraziło potrzebę korzystania z usług doradczych [Cymbał 2003].

Podstawy doradczej działalności są znane na Ukrainie od końca XIX wieku. Przykładem tego była działalność - od 1898 roku - na terenie Galicji *Towarzystwa „Wiejski Gospodarz”*; które zajmowało się również doradztwem rolniczym. W Lwowskim Państwowym Uniwersytecie Agrarnym stworzono muzeum imienia Prof. Eugena Chraplywogo, który był aktywnym koordynatorem publicznej agronomii, ideologiem rolniczej szkoły i prowadził wykłady na Akademii Rolniczej w Dublanach. Dzisiaj doradztwo rolnicze odradza się i elementy doradczej działalności praktycznie wdraża 25 zespołów doradczych służb rolniczych, w 21 obwodach państwa. W sześciu obwodach (Wołyńskim, Dnipropetrowskim, Poltawskim, Riweńskim i Tarnopolskim) służby doradcze są w stadium tworzenia.

W większości utworzenie jednostek doradztwa rolniczego należy zawdzięczać międzynarodowej społeczności, a zwłaszcza Stanom Zjednoczonym, Wielkiej Brytanii, Kanadzie, Niemcom, Szwecji, Danii, Holandii. Państwa te – a także Komisja Europejska – w największym stopniu finansują doradztwo rolnicze przez różnego rodzaju projekty. Jednym z takich projektów, realizowanym w latach 1996-1998, był program TACIS w Lwowskim obwodzie, gdzie założono 7 biur doradczych w powiatach. Po zakończeniu projektu udało się przekonać kierownictwo obwodu do finansowania takiej struktury doradztwa z budżetu miejscowego. Poza tym Lwowska Agrarna doradcza Służba ma dużo problemów z wdrożeniem różnych programów i pozyskaniem kwalifikowanych specjalistów.

Z wyliczeń specjalistów Lwowskiej Służby Doradczej, dla efektywnego, pełnowartościowego i autonomicznego istnienia służby doradczej w obwodzie Lwowskim w liczbie 15 osób (w tym 9-10 doradców) roczny budżet powinien wynosić 170-180 tys. hrywien (hryv.), z czego do 50% kosztów powinny stanowić wynagrodzenia. Jednak w 2003 roku w budżecie wydzielono tylko 50 tys. hryv. Finansowe problemy państwa sprzyjają komercjalizacji niektórych obszarów doradztwa. Obszary potrzeb doradczych, które nie są obsługiwane przez doradztwo państwowe, zajmowane są przez doradztwo prywatne (zgodnie z zasadami gospodarki rynkowej), które w większości pracuje w szarej strefie (jako działalność nie rejestrowana). Obecnie informacyjno-konsultacyjna obsługa rolniczych producentów znajduje się w stadium kształtowania się i dojrzewania form organizacyjnych. Praca w państwowej służbie doradczej jest nisko opłacana. Lwowska służba doradcza pokrywa swoje koszty w 10% z tytułu odpłatnie świadczonych usług doradczych. Jak wykazują wyniki badań, cały segment usług informacyjno-doradczych jest komercyjny. Powstał rynek usług doradczych z tego zakresu, konkurencyjny w stosunku do doradztwa państwowego poprzez lepszą jakość i dostępność [Cymbał 2003].

11 marca 2003 roku z inicjatywy ekspertów 17 ośrodków doradztwa rolniczego i centrum edukacyjno-koordynacyjnego zorganizowano Zebranie Założy-

cielskie celem powołania ogólnoukraińskiej organizacji publicznej „Narodowej Asocjacji Służb Doradztwa Rolniczego”. Celem stworzenia tej organizacji jest wspieranie polepszania dobrobytu ludności wiejskiej i kompleksowego rozwoju obszarów wiejskich przez podwyższenie poziomu wiedzy i udoskonalenia umiejętności mieszkańców wsi i rolniczych producentów, obrona socjalnych, ekonomicznych, fachowych i innych wspólnych interesów członków Asocjacji. Asocjacja ta utworzona została z inicjatywy przedstawicieli istniejących służb doradztwa rolniczego i centrów wspierania gospodarstw prywatnych.

Ogólnoukraińska organizacja publiczna postawiła sobie za cel przeciwdziałanie biedzie, podwyższanie poziomu życia ludności wiejskiej, zwiększenie ilości dochodowych gospodarstw wszystkich typów. Powołana została, ażeby stymulować tworzenie ośrodków doradztwa rolniczego w tych obwodach, w których jeszcze nie zostały utworzone, stworzyć warunki dla określenia i uporządkowania działalności doradczej, ułatwić dostęp mieszkańców wsi, w tym także rolników do społecznie-niezbędnych usług doradczych, co nie jest przedmiotem zainteresowania komercyjnych firm konsultingowych. Asocjacja ma na celu także udzielanie pomocy ekspertom służb doradztwa rolniczego w lepszej obsłudze klientów doradztwa: farmerów, wielkie reformowane gospodarstwa, gospodarstwa indywidualne, mieszkańców wsi, a także wiejski samorządy terytorialne. To da możliwość producentom rolnym i ludności wiejskiej lepiej dostosować się do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej, korzystniejszej sprzedaży produktów rolnych, zaopatrywania się w środki do produkcji po korzystniejszych cenach, obronę i możliwość korzystania z konstytucyjnego prawa do ziemi i majątku, rozwijanie małej i średniej przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.

Rola państwa jest niestety bardzo mała w tym procesie. Doradztwo rolnicze traktowane jest jak jeden z elementów agrarnej polityki Ukrainy, które potrafi:

- zapewnić dostęp ludności wiejskiej do potrzebnej informacji i wiedzy,
- podnieść efektywność gospodarowania gospodarstw rolnych,
- podwyższyć efektywność i dochodowość rolnictwa oraz zwiększyć jego produkcję, a także zabezpieczyć stabilność agrobiznesu,
- wspierać rozwój nierolniczej przedsiębiorczości na obszarach wiejskich,
- zapewnić dostęp ludności wiejskiej do usług socjalnych,
- zmniejszyć poziom bezrobocia na wsi,
- podwyższyć poziom życia ludności wiejskiej.

Doradztwo powinno być jednym z najważniejszych instrumentów interwencji państwa i mieć charakter powszechny i ogólnodostępny, dotyczyć wszystkich powiązanych z rolnictwem. Wśród głównych grup klientów, jakie mogą być związane z doradztwem rolniczym, można wymienić:

- właścicieli prywatnych gospodarstw indywidualnych,
- farmerów,

- rolnicze przedsiębiorstwa różnych organizacyjno-prawniczych form,
- wiejskie prywatne przedsiębiorstwa,
- przedsiębiorstwa, które skupują, przetwarzają i sprzedają produkty rolnicze,
- przedsiębiorstwa zaopatrzeniowe,
- finansowe urzędy,
- organy miejscowego samorządu,
- miejscowe organy władzy państwowej,
- organizacje społeczne, inne nie państwowe niebiznesowe organizacje.

4. Podsumowanie

Na możliwość adaptacji dostosowania doświadczeń polskiego doradztwa rolniczego do ukraińskich warunków trzeba spojrzeć przez historię jego rozwoju. Obecnie doradztwo rolnicze w Polsce, w okresie przed akcesją i bezpośrednio po akcesji do Unii Europejskiej, zmienia swoją strategię od doradztwa technologicznego do doradztwa edukacyjnego, ekonomiczno-organizacyjnego i ekologicznego. Doradcy informacyjnie wspierają rolników, przygotowując ich do podejmowania i realizacji samodzielnych decyzji, pomagają w wypełnieniu wniosków o różne dostępne dla rolników formy pomocy finansowej w ramach programów pomocy przedakcesyjnej i pomocy po akcesji do Unii Europejskiej, opracowywaniu planów rozwoju gospodarstw. Doradcy wspierają powstawanie nowych form organizacyjnych wśród rolników, takich jak: grupy producentów, które będą łączyć się w rolnicze związki na szczeblu lokalnym, regionalnym i ogólnokrajowym. Działanie grup producenckich stwarza dużą szansę dla poprawienia efektywności ekonomicznej i zwiększenie dochodów gospodarstw rolniczych. Poza tym gospodarstwa muszą spełniać wymogi ścisłe, określone w ramach Wspólnej Polityce Rolnej Unii Europejskiej i tutaj też jest niezbędna pomoc służb doradczych.

Doświadczenia polskiego doradztwa są bardzo potrzebne dla umocnienia służb doradczych na Ukrainie. Struktura rolnictwa jest mniej więcej podobna w obu państwach, mamy wspólną historię, kulturę i mentalność. Doradztwo rolnicze w Polsce świetnie poradziło sobie z przygotowaniem rolników do Unii Europejskiej, a obecnie zajmuje się przygotowaniem do wchodzenia do Wspólnej Polityki Rolnej UE. Wykorzystanie programów przedakcesyjnych przez rolników było możliwe dzięki współpracy pomiędzy instytucjami wspierającymi rolnictwo, a zwłaszcza przez ośrodki doradztwa rolniczego. Wśród rolników doradca ma zaufanie, powagę i zawód ten staje się popularny na wsi. Pod takim kątem i korzystając z tych doświadczeń może budować się doradztwo ukraińskie, nie popełniać pomyłek, być wspieranym przez państwo i wspierać politykę państwa na rzecz rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich, umacniać własność pry-

watną w rolnictwie, wspierać rozwój obszarów wiejskich, ochronę środowiska i zachowanie dziedzictwa kulturowego wsi.

LITERATURA:

1. Cymbał W. (2003): Informacyjno-konsultacyjne usługi rolnicze obsługujących kooperative. *Ekonomika APK Ukrainy* nr 2, s. 54-59.
2. Extension_Service w: <http://www.urlp.org.ua/ukrainian/> z 2004 r.

NAZAR KUDŁA

ROZWÓJ DORADZTWA ROLNICZEGO NA UKRAINIE I MOŻLIWOŚCI WYKORZYSTANIA POLSKICH DOŚWIADCZEŃ

STRESZCZENIE

W niniejszym artykule przedstawiono istotę, rodzaj i zakres zmian w rolnictwie i jego otoczeniu oraz wskazano na potrzebę korzystania przez rolników z usług doradztwa rolniczego. Jednocześnie ukazano funkcjonowanie służb doradczych na Ukrainie oraz zachodzące zmiany organizacyjne w kolejnych latach, także pod wpływem doświadczeń zagranicznych, zwłaszcza polskich. Doświadczenia zagraniczne w tym zakresie są podstawą wprowadzanych zmian, a jednocześnie barierą tych zmian – jako następstwo niedostatecznych środków i kadr. Praca ma charakter poznawczy, ale z możliwościami aplikacji w rolnictwie ukraińskim.

NAZAR KUDŁA

DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ADVISORY IN UKRAIN AND POSSIBILITY OF OPPORTUNITY FROM THE POLISH EXPERIENCES

SUMMARY

In present article were introduced the creature, kind and range of changes in agriculture and his surroundings, and also were showed on advisory needs. Simultaneously were trated of functioning the extension services in Ukrain and the setting changes in their organization in succseding years, in this under influence of foreign experiences, especially Polish. The foreign experiences in this range are the basis the introduced changes, and simultaneously the barrier of next changes - as after-effect of insufficient resources and staff. This article has the cognitive character, but with possibilities of application in Ukrainian agriculture.